

Patrycja Błasiak-Czerniakowska

Uniwersytet Jagielloński
e-mail: p.j.blasiak.czerniakowska@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5351-2788

DOI: 10.15290/mhi.2020.19.01.09

Wolność religijna dziecka a władza rodzicielska

ABSTRAKT

Celem niniejszego artykułu jest analiza zagwarantowanego przez Konwencję o Prawach Dziecka prawa dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania, przedstawiona na tle przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotyczących władzy rodzicielskiej. Temat ten w Polsce jest niejednoznaczny. Polska ratyfikowała Konwencję o Prawach Dziecka wraz z zastrzeżeniami oraz deklaracjami. Deklaracje dotyczyły m.in. właśnie przepisów dotyczących wolności religijnej dzieci. Zgodnie ze stanowiskiem Polski wykonywanie tych praw „dokonuje się z poszanowaniem władzy rodzicielskiej, zgodnie z polskimi zwyczajami i tradycjami dotyczącymi miejsca dziecka w rodzinie i poza rodziną”. Do dziś w tej kwestii istnieje pewien rozdźwięk pomiędzy prawem krajowym a przepisami Konwencji. Polski ustawodawca kładzie nacisk na prawo rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, a przepisy Konwencji na pierwszym miejscu stawiają autonomię dziecka. Dodatkowym problemem w przedmiotowej materii jest brak szczegółowych przepisów krajowych, które gwarantowałyby dziecku wolność religijną, a także zapewniały możliwość ich egzekucji w praktyce. Ustawodawca nie zawarł też żadnych praktycznych wskazówek, w jaki sposób wolność religijna dziecka miałaby być wykonywana oraz jak określić moment, w którym dziecko będzie na tyle dojrzałe, aby z tych gwarancji skorzystać. Podstawową metodą badawczą zastosowaną była analiza aktów prawnych. Wykorzystano również monografie i prace zbiorowe poświęcone prawu rodzinnemu i komentarze do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Ze względu na specyfikę tematu w Polsce brakuje orzecznictwa sądów powszechnych na ten temat.

ABSTRACT

Child's religious freedom and parental authority

The purpose of this article is to analyze the child's right to freedom of thought, conscience and religion guaranteed by the Convention on the Rights of the Child, in the background of the parental authority. This topic in Poland is ambiguous. Poland has ratified the Convention on the Rights of the Child with reservations and declarations. The declarations concerned on the rules on children's religious freedom. According to Poland, the exercise of these rights „is performed with respect for parental authority, in accordance with Polish customs and traditions, concerning the place of the child within and outside the family”. Moreover, there is a certain gap between Polish Family Law and the provisions of the Convention. The Polish legislator places emphasis on the right of parents to raise children in accordance with their own beliefs, while the provisions of the Convention prioritize the child's autonomy. An additional problem in this matter is also the lack of detailed national regulations that would guarantee religious freedom for children, and also ensure the possibility of exercising these rights in practice. The legislator did not include any practical guidelines on how the child's religious freedom should be exercised and how to determine the moment when the child will be mature enough to take advantage of these guarantees. The basic research method that I used was the analysis of legal acts. I also relied on monographs and collective works devoted to family law. Due to the specific nature of the subject, Poland lacks case law of common courts on this subject.

Słowa kluczowe: prawa dziecka, wolność religijna, władza rodzicielska, swoboda myśli, prawa podstawowe

Key words: children's rights, religious freedom, parental authority, freedom of thought, fundamental rights

Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest analiza prawa dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania gwarantowanego przez Konwencję o Prawach Dziecka przedstawiona na tle praw rodzicielskich, określanych przez ustawę z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy¹ (dalej: k.r.o.).

Zdaniem Krzysztofa Warchałowskiego, polskiego księdza katolickiego, prawnika i kanonisty „wolność sumienia i wyznania jest jednym z podstawowych dóbr prawnych, a jego praktyczna realizacja stanowi poważny miernik

¹ (Dz.U. 1964 nr 9 poz. 59).

stopnia demokratyzacji życia społecznego². Konwencja o Prawach Dziecka jest jednym z nielicznych dokumentów prawa międzynarodowego deklarującym wolność religijną dziecka, jako samodzielnego podmiotu, jednak nawet ten dokument w art. 14 ust. 2 wolność religijną powiązuje z władzą rodzicielską, przez nawiązanie do praw i obowiązków rodziców i opiekunów prawnych odnośnie do ukierunkowania dziecka w korzystaniu z tego prawa w sposób zgodny z rozwijającymi się zdolnościami dziecka.

W Polsce swoboda religijna dziecka na tle praw rodzicielskich jest tematem niejednoznacznym, ponieważ Polska ratyfikowała Konwencję o Prawach Dziecka wraz z zastrzeżeniami oraz deklaracjami. Owe deklaracje dotyczyły właśnie wykonywania przez dziecko praw określonych Konwencji, w szczególności art. 12 do 16, czyli dotyczących swobody kształtowania poglądów, swobody wypowiedzi, myśli, sumienia, wyznania prawa do pokojowych zgromadzeń oraz do prywatności. Zgodnie ze stanowiskiem Polski wykonywanie tych praw „dokonuje się z poszanowaniem władzy rodzicielskiej, zgodnie z polskimi zwyczajami i tradycjami dotyczącymi miejsca dziecka w rodzinie i poza rodziną³”.

Swoboda myśli, sumienia i wyznania

Wolność sumienia i wyznania, nazywana także „wolnością sumienia i religii⁴” jest jednym z podstawowych praw człowieka, gwarantowanym przez wiele aktów prawa międzynarodowego, a także konstytucji krajowych, w tym Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej.

Przyjmuje się, iż wolność wyznania składa się z trzech innych elementów: wolności myśli, wolności sumienia oraz wolności wyznania⁵. Dla przykładu, w myśl Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności elementy te powinny być traktowane oddzielnie i niezależnie. Wolność myśli ma znaczenie intelektualne, wolność sumienia ma wymiar etyczny, zaś wolność wyznania odnosi się do religii⁶.

Wolność myśli można zdefiniować jako możliwość posiadania i kształtowania opinii i poglądów we wszelkich możliwych kwestiach i o wszelkiej możliwej

² K. Warchałowski, *Prawnokarna ochrona wolności religijnej w Polsce w latach 1932–1997*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2002, t. 4, s. 58.

³ <https://www.gov.pl/web/rodzina/wykonywanie-konwencji-o-prawach-dziecka-przez-polske>, (30.07.2020).

⁴ Szerzej na temat zróżnicowania terminologicznego np. J. Sobczak, M. Gołda-Sobczak, *Wolność sumienia i wyznania jako prawo człowieka*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin–Polonia” 2012, t. 19, 1 SECTIO K. W niniejszym tekście terminy te będą stosowane zamiennie.

⁵ K. Warchałowski, *Prawo do wolności myśli, sumienia i religii w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, Lublin 2004, s. 77.

⁶ J. Sobczak, M. Gołda-Sobczak, op. cit., s. 31.

treści. Co istotne, to właśnie wolność myśli warunkuje istnienie pozostałych wolności⁷.

W polskiej doktrynie przyjmuje się, że wolność sumienia należy odróżnić od wolności wyznania.

Michał Pietrzak rozumie wolność sumienia jako możliwość posiadania swobody decyzyjnej w zakresie wyboru, kształtowania, a także zmiany poglądów oraz przekonań w zakresie religii. Wolność wyznania polega natomiast na uprawieniu jednostki do „uzewnętrzniania i manifestowania swoich poglądów i przekonań w sprawach religijnych indywidualnie i zbiorowo, prywatnie i publicznie”⁸.

Z kolei Aneta M. Abramowicz zwraca uwagę na wymiar wewnętrzny i zewnętrzny przedstawianej wolności. Rozumiana wewnętrznie dotyczy immanentnej sfery przekonań każdej osoby oraz jej osobistych wyobrażeń dotyczących zasad życia⁹. Oznacza to także „wolność posiadania swobodnie wybranego światopoglądu religijnego, wolność zmiany wyznawanej religii oraz prawo do nie wyznawania żadnej religii”¹⁰. W wymiarze zewnętrznym wolność religijna dotyczy manifestowania przekonań i religii na zewnątrz np. przez „uprawianie kultu religijnego, nauczanie zasad wyznawanej religii, praktykowanie oraz czynności rytualne”, czyli manifestowanie przekonań i religii na zewnątrz¹¹.

Henryk Misztal, wskazuje trzy znaczenia wolności religijnej. Znaczenie fizyczne oznaczające wolność działania lub zaniechania określonej czynności. Znaczenie moralne wskazujące na wolność czynienia dobra lub zła moralnego. Znaczenie prawne wolności religijnej dotyczy wolności przewidzianej przez normy prawne¹².

Wolność sumienia i wyznania należy przy tym interpretować *sensu largo* tj. jako prawo do manifestowania nie tylko poglądów religijnych, ale także poglądów ateistycznych oraz areligijnych. Stanowisko takie znajduje poparcie zarówno w orzecznictwie sądów krajowych oraz trybunałów międzynarodowych, jak i w doktrynie¹³.

Władza rodzicielska

Zakres i zasady wykonywania władzy rodzicielskiej określa dyspozycja art. 95 k.r.o. który w § 1 stanowi, iż władza rodzicielska obejmuje w szczególno-

⁷ Ibidem.

⁸ M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2010, s. 21-22.

⁹ A. M. Abramowicz, *Przedmiotowy zakres wolności religijnej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2007, t. 10, s. 325-342.

¹⁰ Ibidem, s. 325.

¹¹ Ibidem, str. 331.

¹² H. Misztal, *Prawo wyznaniowe*, Lublin 2000 s. 206.

¹³ M. Pietrzak, op. cit., s. 22.

ści obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka, z poszanowaniem jego godności i praw. Natomiast zgodnie z § 2. dziecko pozostające pod władzą rodzicielską winno rodzicom posłuszeństwo, a w sprawach, w których może samodzielnie podejmować decyzje i składać oświadczenia woli, powinno wysłuchać opinii i zaleceń rodziców formułowanych dla jego dobra. Z kolei według § 3. władza rodzicielska powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny. § 4. wskazuje zaś, że rodzice przed powzięciem decyzji w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka powinni je wysłuchać, jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala, oraz uwzględnić w miarę możliwości jego rozsądne życzenia.

Nadto, zgodnie z dyspozycją art. 96 § 1 k.r.o. rodzice wychowują dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską i kierują nim. Obowiązani są troszczyć się o jego fizyczny i duchowy rozwój i przygotować je należycie do pracy dla dobra społeczeństwa odpowiednio do jego uzdolnień. Owe działania nazywane są pieczą nad dzieckiem.

Brzmienie powyższych przepisów doprowadziło do wykształcenia się w doktrynie poglądu, iż na treść władzy rodzicielskiej składają się następujące elementy: a) piecza nad osobą dziecka, b) zarząd jego majątkiem, c) reprezentowanie dziecka¹⁴.

Należy przy tym pamiętać, że granice pomiędzy elementami władzy rodzicielskiej nie są ostre i zdarza się, iż wzajemnie na siebie nachodzą. W szczególności dotyczy czynności z zakresu reprezentacji dziecka, które mogą być jednocześnie aktami zarządu jego majątkiem bądź aktami z zakresu pieczy nad jego osobą¹⁵.

Przez pieczę nad osobą dziecka można rozumieć wszelkie obowiązki oraz uprawnienia rodziców. Pod tym pojęciem mieści się obowiązek rodziców do zapewnienia stałej troski, dbania o rozwój fizyczny i duchowy dziecka, zapewnienia bezpieczeństwa. Celem sprawowania pieczy rodzicielskiej jest przygotowanie dziecka do życia, przez zapewnienie mu harmonijnego rozwoju i dbanie o rozwój zarówno duchowy, jak i fizyczny. Lektura przepisów Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego nasuwa wniosek, iż piecza nad osobą dziecka obejmuje cztery elementy: a) wychowanie dziecka, b) kierowanie dzieckiem, c) zapewnienie dziecku odpowiednich warunków bytowych, d) troskę o zdrowie i bezpieczeństwo dziecka¹⁶.

Wykonywanie tak rozumianej pieczy przysługuje, co do zasady, wyłącznie rodzicom. Nikt poza nimi nie może ingerować w wychowanie dziecka.

¹⁴ *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki Warszawa 2005, dostęp Lex.

¹⁵ J. Ignatowicz, [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J. S. Piątkowski, t. 1, Wrocław 1985, s. 805.

¹⁶ A. Zieliński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2011, s. 193.

Oznacza to, że wyłącznie rodzice decydują, w jaki sposób wychować dziecko i to oni decydują o wszelkich kwestiach wychowawczych, włączając w to wybór religii. Artykuł 96 k.r.o. posługuje się terminem „rodzice wychowują dziecko”, co oznacza iż oboje z rodziców mają równe prawa oraz uprawnienia do wychowywania dziecka¹⁷.

Kolejnym elementem pieczy jest kierowanie dzieckiem. Jest to element zarazem władczy i kontrolny. Przez kierowanie dzieckiem należy rozumieć możliwość oczekiwania posłuszeństwa od dziecka, a także kontrolowanie jego działań oraz sprawdzanie ich. Rodzice mogą zatem sprawdzać, jak sobie radzi dziecko, czy wypełnia swoje obowiązki, a także czy nie narusza narzuconych przez rodzica zasad. W tym zakresie rodzice mogą stosować wobec dziecka kary i nagrody, jednak z poszanowaniem przepisów krajowych, zatem bez stosowania kar cielesnych¹⁸. Jako kierowanie dzieckiem można rozumieć także jego zaznajomienie z wybraną przez rodzica religią i nakazanie jej praktykowania zgodnie z wyborem rodzica.

Przez zapewnienie dziecku odpowiednich warunków bytowych należy rozumieć zapewnienie przez rodziców jego utrzymania i wychowania. To na rodzicach ciąży obowiązek zapewnienia dziecku odpowiednich warunków zamieszkania, wyżywienia, ubrania, zapewnienia wszelkich pomocy szkolnych oraz opieki lekarskiej. Poziom warunków bytowych dziecka zależy od sytuacji ekonomicznej rodziców. Co istotne, ten element pieczy nie powinien być utożsamiany z obowiązkiem alimentacyjnym¹⁹.

Obowiązkiem rodziców jest troska o zdrowie i bezpieczeństwo dziecka, co oznacza, iż powinni oni je chronić przed wszelkimi zagrożeniami, od strony zarówno fizycznej jak i psychicznej. Powinno być ono wychowywane w zdrowych warunkach, a w razie potrzeby mieć zapewnioną odpowiednią opiekę lekarską. Rodzice winni zapewnić dziecku poczucie bezpieczeństwa i sprawić, aby zawsze miało w nich oparcie, a także chronić je przed zranieniem, przemocą i niebezpieczeństwami niezależnymi do człowieka²⁰.

Przyjmuje się, iż jednym z elementów pieczy nad osobą dziecka jest jego miejsce zamieszkania. Zgodnie z dyspozycją art. 26 § 1 k.c. „miejszem zamieszkania dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską jest miejsce zamieszkania rodziców albo tego z rodziców, któremu wyłącznie przysługuje władza rodzicielska lub któremu zostało powierzone wykonywanie władzy rodzicielskiej”. Z kolei, zgodnie z art. 26 § 2 k.c. :„jeżeli władza rodzicielska przysługuje na równi obojgu rodzicom mającym osobne miejsce zamieszkania, miejsce zamiesz-

¹⁷ M. Żołno, *Władza rodzicielska w prawie polskim*, „Studia Elckie” 2018, nr 2, s. 236.

¹⁸ A. Zieliński, op. cit., s. 194.

¹⁹ J. Ignatowicz, *Prawo rodzinne...*, s. 284-285.

²⁰ Ibidem.

kania dziecka jest u tego z rodziców, u którego dziecko stale przebywa. Jeżeli dziecko nie przebywa stale u żadnego z rodziców, jego miejsce zamieszkania określa sąd opiekuńczy”.

Miejsce zamieszkania dziecka nie jest tożsame z miejscem jego pobytu, o którym decydują rodzice. W szczególności jest to dom rodzinny, jednak mogą oni zdecydować, że w okresie przejściowym np. na czas wakacji lub nawet dłuższy, miejscem pobytu dziecka będzie np. mieszkanie dziadków. Podejmując taką decyzję należy jednak kierować się przede wszystkim, dobrem dziecka²¹.

Zakres pieczy nad osobą dziecka zawiera także jego obowiązek posłuszeństwa względem rodziców. Należy jednak pamiętać, iż narzucone przez rodziców zasady muszą być zgodne z zasadami godności dziecka i nie powinny powodować szkód²². Oznacza to jednak, że dziecko, przynajmniej teoretycznie, powinno być posłuszne względem kwestii religijnych.

Kolejne elementy władzy rodzicielskiej tj. zarząd nad jego majątkiem oraz reprezentowanie go nie wydają się kwestiami istotnymi w związku z przedmiotem niniejszego artykułu, zostaną więc przedstawione skrótowo.

Reprezentacja oznacza, iż każde z rodziców może samodzielnie występować w imieniu dziecka przed wszelkimi organami oraz instytucjami państwowymi, społecznymi z wyjątkiem dokonywania czynności prawnych pomiędzy: dziećmi pozostającymi pod władzą rodzicielską oraz dzieckiem a jednym z rodziców lub jego małżonkiem (chyba, że chodzi o bezpłatne przysporzenie na rzecz dziecka lub o środki utrzymania i wychowania należne dziecku)²³. W tych wyjątkowych przypadkach ustanawiany jest dla dziecka kurator procesowy.

Przez zarząd majątkiem dziecka należy rozumieć prowadzenie bieżących spraw związanych ze zwykłym korzystaniem z przedmiotów wchodzących w skład majątku dziecka (tzw. czynności zwykłego zarządu) oraz dokonywanie innych czynności, które powodują trwałą zmianę w majątku dziecka. Te drugie czynności, nazywane czynnościami przekraczającymi zwykły zarząd, mogą być dokonywane wyłącznie za zgodą sądu rodzinnego. Co ważne, dziecko samodzielnie może dysponować swoim majątkiem w zakresie zarobków dziecka, przedmiotów majątkowych oddanych mu do swobodnego użytku, a także w zakresie przedmiotów majątkowych uzyskanych przez dziecko w drodze darowizny lub w testamencie (o ile darczyńca lub testator wyłączył zarząd rodziców)²⁴.

²¹ Ibidem.

²² T. Smoczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2011, s. 189-190.

²³ K. Gromek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2020, dostęp LEX.

²⁴ Ibidem.

Wolność religijna dziecka i jej ochrona

Z lektury przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego czy Konwencji o Prawach Dziecka nie wynika jednak ani jakie metody wychowawcze mają zastosować rodzice, ani w jaki sposób kierować np. procesem kształtowania światopoglądu dziecka. Decyzję pozostawiono rodzicom. Powinno się to jednak odbywać zgodnie z ich własnymi przekonaniem oraz z poszanowaniem praw dziecka. Szczegółowe uregulowanie tych kwestii jest praktycznie niewykonalne. Nadto, egzekwowanie tych przepisów byłoby problematyczne²⁵.

Rodzice mają dużą autonomię w kwestii kształtowania światopoglądu i religii dziecka. Prawo wyznacza jednak pewne wytyczne określające ramy postępowania. Należą do nich: postępowanie zgodnie z dobrem dziecka, prymat interesów dziecka nad interesami rodziców, uwzględnianie stopnia oraz dojrzałości dziecka oraz działanie zgodnie z interesem społecznym²⁶.

Konwencja o Prawach Dziecka na pierwszy plan wysuwa właśnie pojęcie „dobra dziecka”. Nie zostało ono jednak zdefiniowane w żadnym akcie prawnym. Termin „dobro dziecka” stanowi klauzulę generalną, odsyła do wartości precyzowanych w systemie panującej doktryny moralnej²⁷. Należy zwrócić także uwagę na okoliczność, iż środowisko kulturowe oraz wartości uznawane w danym środowisku będą miały wpływ na sposób rozumienia „dobra dziecka”. Postępowanie względem dziecka powinno uwzględniać miejsce, w jakim ono wychowuje się, a także zwyczaje przyjęte w jego kulturze⁸⁷.

Zasada dobra dziecka odgrywa kluczową rolę w stosunkach pomiędzy rodzicami a dziećmi. Tylko indywidualna ocena każdej sytuacji pozwoli na zaspokojenie potrzeb dziecka i stworzenie najlepszych warunków jego rozwoju. Na uwagę zasługuje fakt, iż w przypadku jakichkolwiek rozbieżności czy konfliktów pomiędzy rodzicami a dziećmi, winny być one rozstrzygane na korzyść dziecka. Zgodnie z założeniami Konwencji, prawa i obowiązki rodziców należy szanować przy zachowaniu priorytetu interesów dziecka²⁹. W Polsce ze względu na uwarunkowania kulturowe przekonania dotyczące np. kwestii, że „dzieci i ryby głosu nie mają” zdarza się, że w kwestiach religijnych priorytetowe znaczenie ma decyzja rodziców.

Właściwe wykonywanie władzy rodzicielskiej wymaga, aby rodzice uwzględniali rosnącą autonomię dziecka. Ustawodawcy nie zakreślili jednak

²⁵ M. Dyrdół, *Relacje rodzice – dziecko i ich prawne konteksty*, „Wychowanie w Rodzinie” 2014, t. 10, nr 2, s. 290.

²⁶ Ibidem, s. 291.

²⁷ Z. Radwański, *Pojęcie i funkcja „dobra dziecka” w polskim prawie rodzinnym i opiekuńczym*, [w:] *Studia cywilistyczne*, t. 31, Warszawa – Kraków 1981, s. 6.

²⁸ M. Dyrdół, op. cit., s. 291.

²⁹ Ibidem.

konkretnej cezury czasowej, od kiedy dziecko może samodzielnie decydować o kluczowych dla niego kwestiach. Zdaniem ustawodawcy, każdy człowiek rozwija się we własnym tempie, ma też różne doświadczenia w korzystaniu z poszczególnych swobód. To rodzice najlepiej będą zatem potrafili ocenić dojrzałość poglądów dziecka i dokonywanych przez nie decyzji³⁰.

W ramach wykonywania władzy rodzicielskiej rodzice powinni także działać zgodnie z interesem społecznym. Można założyć, że rodzice postępując zgodnie z dobrem dziecka, traktując jego potrzeby priorytetowo przyczyniają się do jego rozwoju i przygotowują do wartościowego życia w przyszłości. W ten sposób realizują wspomniany interes społeczny³¹. Warto przy tym nadmienić, iż nie jest to stanowisko stosunkowo nowatorskie. Zbigniew Radwański już w latach 80. XX w. zauważył, że stopniowe wciąganie coraz to starszych dzieci w proces współdecydowania o nich samych przyczynia się do realizacji modelu twórczego i samodzielnego członka społeczeństwa³².

Niemniej jednak brak wskazania konkretnego przedziału wiekowego, w jakim dziecko może decydować o kwestii religii może stanowić pole do nadużyć³³. Problematyczny jest także fakt, że w polskim prawie, co do zasady, nie istnieją żadne uregulowania, które chroniłoby dziecko w zakresie jego swobody myśli i wyznania. Wręcz przeciwnie, ustawodawca wskazuje głównie na prawo rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem religijnymi czy światopoglądem³⁴.

Zupełnie inaczej jest zaś w innych kwestiach związanych z rozwojem dziecka. Trzynastolatek ma ograniczoną zdolność do czynności prawnych, może zawierać umowy należące do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego. Piętnastolatek (a w określonych przypadkach także młodsza osoba) może zarabiać pieniądze (a później samodzielnie dysponować swoimi zarobkami), zyskuje swobodę seksualną, a także w określonych przez ustawę przypadkach może być ukarany za swój przestępczy czyn jak osoba dorosła³⁵.

Tymczasem do 18. roku życia dziecka to rodzic decyduje o tym czy dziecko będzie uczęszczało na lekcje religii, czy też nie. Co więcej, w ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego³⁶ wskazano, że Kościół ma prawo do nauczania religii i wychowywania religijnego dzieci i młodzieży, a odbywa się to zgodnie z wyborem dokonany przez opiekunów

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

³² Z. Radwański, op. cit., s. 19.

³³ I. Lach, *Dziecko jako podmiot wolności sumienia i wyznania*, Warszawa 2016, s. 34-35.

³⁴ J. Zaporowska, J. Mazurkiewicz, *Sumienie pod zarządem*, „Rzeczpospolita” 1995, nr 65, s. 15.

³⁵ J. Mazurkiewicz, *Zanim pomysły nasze szczerą wraz z nami. Wrocławskie projekty ochrony prawnej dzieci i kobiet*, Wrocław 2016, str. 36-37.

³⁶ (Dz.U. 2013, poz. 1169 z późn. zm.).

prawnych/rodziców. Prawo rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi uznaje również prawo oświatowe³⁷.

Ciekawa przy tym jest okoliczność, że analogicznych przepisów – uzależniających religijne wychowanie dzieci i młodzieży od wyboru dokonanego przez rodziców lub prawnych opiekunów nie ma w np. ustawie z 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego³⁸, w ustawie z 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej³⁹ czy w ustawie z 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁰. Co prawda, w odniesieniu do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego zamieszczono przypis, stanowiący, iż osoby niepełnoletnie mogą korzystać ze zwolnień od nauki w święta prawosławne tylko na wniosek swych rodziców lub opiekunów prawnych (art. 14 ust. 3).

Jeśli chodzi o kwestię religijną, na gruncie prawa polskiego brakuje regulacji, które gwarantowałyby wolność wyznania dziecka. Jest to zarazem pewna niekonsekwencja w przypadku polskiego ustawodawcy, który przyznaje od dziecku od trzynastego roku życia ograniczoną zdolność do czynności prawnych (art. 15 k.c.), nie odnosząc się w żaden sposób do kwestii podstawowego prawa dziecka, jakim jest wolność myśli sumienia i wyznania⁴¹.

Problem ten został zauważony już w 1995 r. przez Terenowy Komitet Ochrony Praw Dziecka. Zdaniem jego członków, prawo rodziców do wychowywania dziecka w zgodzie z własnymi przekonaniami i wierzeniami nie powinno naruszać prawa dziecka do podmiotowego prawa dziecka do swobody w zakresie myśli, sumienia, wyznania oraz religii⁴².

Mimo braku wskazania konkretów, kodeks rodzinny i opiekuńczy dostarcza ogólnych wskazówek dotyczących pogodzenia wolności religijnej dziecka z władzą rodzicielską. Zgodnie z dyspozycją art. 95 § 2 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁴³ dziecko, które może samodzielnie podejmować decyzje w pewnych sprawach, mimo swojej dojrzałości powinno wysłuchać opinii i zaleceń rodziców formułowanych dla jego dobra. Dzięki temu instytucja władzy rodzicielskiej może stać się względem dziecka racjonalnym partnerstwem⁴⁴.

Ponadto zgodnie z treścią art. 95 § 4 rodzice zobowiązani są do uwzględnienia woli dziecka przy wykonywaniu swoich uprawnień rodzicielskich. Ozna-

37 K. Perdek, *Swoboda sumienia dziecka*, [w:] *Dobro pojemne jak krzywda. Prawna ochrona dziecka. Deklaracje a rzeczywistość*, red. J. Mazurkiewicz, Wrocław 2017, s. 220.

38 (Dz.U. 1991 nr 66, poz. 287 z późn. zm.).

39 (Dz.U. 1994 nr 73, poz. 323 z późn. zm.).

40 (Dz.U. 1994 nr 73, poz. 324 z późn. zm.).

41 K. Perdek, op. cit.

42 J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 38.

43 Dz.U.

44 T. Sokołowski, *Komentarz do art. 95*, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013, s. 571.

cza to, że rodzice co zobowiązani do wysłuchania dziecka przed podjęciem istotnych decyzji, w każdym przypadku, o ile rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala. Co więcej, rodzice powinni także, w miarę możliwości, uwzględniać rozsądne życzenia dziecka. Artykuł 87 k.r.o. stanowi uzupełnienie tego współdziałania rodziców i dziecka, poprzez zagwarantowanie dziecku poszanowanie jego godności i praw. Osobiste relacje dzieci i rodziców powinny być zatem oparte na wzajemnym szacunku⁴⁵.

Warto jeszcze dodać, że ochrona wolności religijnej dziecka może przebiegać także na gruncie prawa cywilnego, w związku z ochroną dóbr osobistych. Problematyka ochrony dóbr osobistych łączy się z problematyką praw podmiotowych w tym sposób, że – zgodnie z przeważającymi poglądami doktryny – konstrukcja praw podmiotowych zapewnia najskuteczniejszą ochronę dóbr osobistych⁴⁶. Prawa podmiotowe osobiste należą do praw podmiotowych bezwzględnych, co oznacza że są skuteczne *erga omnes* (tak więc także w stosunkach pomiędzy rodzicami a dziećmi) i chronione na mocy art. 23 i 24 kodeksu cywilnego⁴⁷. Podmiotowe prawo dziecka do wolności sumienia i wyznania rozumiane jest jako przyznana mu przez normę prawną (jako podmiotowi stosunku prawnego) „sfera prawnej możliwości postępowania”, zgodnie z treścią prawa, który określa norma przyznającą prawo⁴⁸.

Zakończenie

Wolność religijna jest jednym z podstawowych praw każdego człowieka, w tym także dziecka. Gwarantowana jest przez wiele przepisów prawa międzynarodowego i krajowego. Zdawać by się mogło, iż przepisy prawa w takich kwestiach, jak religia czy światopogląd powinny być uchwalane wyłącznie w celu zagwarantowania ich przestrzegania. Jednak w Polsce, w przypadku wolności religijnej osób najmłodszych są one ograniczane regulacjami dotyczącymi władzy rodzicielskiej i prawa do wychowywania dziecka w zgodzie z własnymi przekonaniem, także religijnymi i światopoglądem.

Zestawiając ze sobą przepisy Konwencji o Prawach Dziecka oraz Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, prymat należy przyznać tekstowi Konwencji. Rodzice mają oczywiście prawo do przekazania dziecku informacji na temat własnych wierzeń i przekonań światopoglądowych. Jednak obowiązkiem rodziców jest wychowanie wolnych ludzi, którzy swoje prawa do wolności sumienia i wyznania w pełni realizują.

⁴⁵ I. Lach, op. cit., s. 45.

⁴⁶ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2011, s. 169.

⁴⁷ Ibidem, s. 170.

⁴⁸ S. Grzybowski, *Prawo cywilne, zarys części ogólnej*, Warszawa 1974, s. 97.

Warto przy tym dodać, że na gruncie polskim prawa związane z wolnością religijną dziecka i ich kolizją z władzą rodzicielską są tematem czysto teoretycznym. Linia orzecznicza na ten temat nie została jeszcze jednolicie ugruntowana, ponieważ sprawy takie nieczęsto trafiają na salę rozpraw.

Bibliografia

Akty prawne

- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. 1964 nr 9, poz. 59 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego (Dz.U. 1989 nr 29, poz. 154 z późn. zm.)
- Ustawa z 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (Dz.U. 1991 nr 66, poz. 287 z późn. zm.)
- Ustawa z 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1994 nr 73, poz. 323 z późn. zm.)
- Ustawa z 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1994 nr 73, poz. 324 z późn. zm.)
- Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 20 listopada 1989 (Dz.U. 1991 nr 120, poz. 526)

Literatura

- Abramowicz A. M., *Przedmiotowy zakres wolności religijnej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2007, t. 10.
- Dyrdół M., *Relacje rodzice – dziecko i ich prawne konteksty*, „Wychowanie w Rodzinie” 2014, t. 10, nr 2.
- Gromek K., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2020
- Grzybowski S., *Prawo cywilne, zarys części ogólnej*, Warszawa 1974.
- Ignatowicz J., [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J. S. Piątkowski, t. 1, Wrocław 1985.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2005.
- Lach I., *Dziecko jako podmiot wolności sumienia i wyznania*, Warszawa 2016.
- Mazurkiewicz J., *Zanim pomysły nasze szczerą wraz z nami. Wrocławskie projekty ochrony prawnej dzieci i kobiet*, Wrocław 2016.
- Misztal H., *Prawo wyznaniowe*, Lublin 2000.
- Perdek K., *Swoboda sumienia dziecka*, [w:] *Dobro pojemne jak krzywdą. Prawna ochrona dziecka. Deklaracje a rzeczywistość*, red. J. Mazurkiewicz, Wrocław 2017.
- Pietrzak M., *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2010.

- Radwański Z., *Pojecie i funkcja „dobra dziecka” w polskim prawie rodzinnym i opiekuńczym* [w:] *Studia cywilistyczne*, t. 31, Warszawa – Kraków 1981.
- Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2011.
- Sobczak J., Gołda-Sobczak M., *Wolność sumienia i wyznania jako prawo człowieka*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin–Polonia*” 2012, t. 19, 1 SECTIO K.
- Sokołowski T., *Komentarz do art. 95 [w:] Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Sokołowski, Warszawa 2013.
- Smyczyński T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2011.
- Warchałowski K., *Prawo do wolności myśli, sumienia i religii w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, Lublin 2004.
- Warchałowski K., *Prawnokarna ochrona wolności religijnej w Polsce w latach 1932–1997*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego* 2002, t. 4.
- Zaporowska J., Mazurkiewicz J., *Sumienie pod zarządkiem*, „*Rzeczpospolita*” 1995, nr 65.
- Zieliński A., *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2011.
- Żołno M., *Władza rodzicielska w prawie polskim*, „*Studia Elckie*” 2018, nr 2.

Strony internetowe

<https://www.gov.pl/web/rodzina/wykonywanie-konwencji-o-prawach-dziecka-przez-polske>, (30.07.2020).

STRESZCZENIE

Wolność religijna dziecka a władza rodzicielska

Celem niniejszego artykułu jest analiza prawa dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania gwarantowanego przez Konwencję o Prawach Dziecka przedstawiona na tle praw rodzicielskich. Konwencja o Prawach Dziecka jest jednym z nielicznych aktów prawnych, które wprost gwarantują wolność sumienia dziecka, jednak ściśle powiązują ją z prawem i obowiązkiem rodziców (lub opiekunów prawnych) do ukierunkowania dziecka. Przyjmuje się, iż wolność wyznania składa się z trzech innych elementów: wolności myśli, wolności sumienia oraz wolności wyznania. Na treść władzy rodzicielskiej składają się następujące elementy: piecza nad osobą dziecka, zarząd jego majątkiem, reprezentowanie dziecka. Piecza nad osobą dziecka obejmuje cztery elementy: wychowanie dziecka, kierowanie dzieckiem, zapewnienie dziecku odpowiednich warunków bytowych, troskę o zdrowie i bezpieczeństwo dziecka. Ani przepisy krajowe, ani przepisy Konwencji nie wskazują ani jakie metody wychowawcze mają zastosować rodzice, ani w jaki sposób kierować np. procesem kształtowania światopoglądu dziecka. Decyzję ta została pozostawiona dla rodziców. Powinno się to jednak odbywać zgodnie z własnymi przekonaniem rodziców oraz z poszanowaniem praw dziecka. Szczegółowe uregulowanie tych kwestii jest praktycznie niewykonalne, a ich egzekwowanie wręcz niemożliwe.

Z tego względu w Polsce, z praktycznego punktu widzenia, brakuje przepisów wprost gwarantujących wolność religijną dziecka. Dodatkowo, nie wskazano od jakiego konkretnie wieku dziecko może samodzielnie decydować o swoim światopoglądzie. W Polsce przedmiotowa problematyka ogranicza się niemal wyłącznie do rozważań teoretycznych, ponieważ sprawy takie rzadko kończą się w sądzie. Mimo wszystko, analiza przepisów nasuwa konkluzję, iż w przypadku zaistnienia pomiędzy rodzicami a dziećmi konfliktu dotyczącego wolności religijnej dziecka, wybór powinien należeć do dziecka. Rodzice mają oczywiście prawo do przekazania dziecku informacji na temat własnych wierzeń i przekonań światopoglądowych. Ich podstawowym obowiązkiem jest bowiem wychowanie wolnych ludzi, którzy swoje prawa do wolności sumienia i wyznania w pełni realizują.

SUMMARY

Child's religious freedom and parental authority

The purpose of this article is to analyze the right of a child to freedom of thought, conscience and religion guaranteed by the Convention on the Rights of the Child in relation to parental rights. The Convention on the Rights of the Child is one of the few documents which guarantee the child's freedom of conscience, but it is connected with the right and duty of the parents (or legal guardians) to guide the child. It is assumed that freedom of religion consists of three other elements: freedom of thought, freedom of conscience, and freedom of religion. The elements of parental authority: custody of the child, his property, and representing the child. By child custody it is understood: bringing up a child, managing a child, ensuring appropriate living conditions for a child, caring for the child's health and safety. National regulations don't explain how to shape the child's worldview. This is left to the parents. It should be done in accordance with the parents' own beliefs and with the faults of the child's rights. Detailed regulation of the issue is impossible, and even impossible to enforce. For this reason, in Poland, from a practical point of view, there are no regulations which directly concerns a child's religious freedom. In addition, it is hard to estimate when the child can independently decide about his worldview. In Poland, the subject matter is almost theoretical, this kind of case rarely ends in court. The analysis brings to the conclusion that in the case of the conflict between children and parents on religious issues, the priority should be given to the child. Parents, of course, have the right to talk to their child about beliefs and religions but the basic duty of parents is to educate and to teach how to fully exercise their religious rights.